

Köbölcsőben ringatták. Lőrincze Lajos a fenti mondásról frott megfigyeléseim és észrevételeim homályosságára hívja fel hét pontban a figyelmet (Nyr, 73:27). Mivel adatközlésen túlmenni nem akartam a tudtommal még sehol sem elemezett szólás ismeretében kis cikkemmel, Lőrincze aggályai miatt, fontosnak látom pótlólag megemlíteni, hogy észrevételeimnél nem azt emeltem ki, hogy régi-e vagy új, hogy paraszti vagy városi eredetű-e az idézett mondás, hanem azt, hogy nemesak egyéni képződmény, mint aminek eredetileg hittem, hanem általánosan ismert szólás az Alföldön. Érdekes véletlen talán, hogy adatközlőim az alföldi városokba való, nem kimondottan paraszti életformában élő emberek voltak. Ez is igazolja Lőrincze azon véleményét, hogy szólásunk 20—25 éves városi képződmény lehet, azonban a végleges vélemény megalkotásával én vártam volna addig, míg máshonnan is bukkannak fel bizonyító adataim.

Adatközlésemmel azonban nem erre a körülményre, nem a szólás keletkezési helyének és idejének lehetőségére óhajtottam felhívni a figyelmet, hiszen nem vizsgáltam a szólás megjelenésének idejét a régiségben, sem

alakváltozatait a népnyelvben, paraszti nyelvben, sem az argotban, (kül)városi nyelvben. Tudományunkban ilyen természetű vizsgálatokról — különösen szólásunkkal kapcsolatban — nincs tudomásom. Lőrincze sem ilyenféle művek bizonyító adataival érvel, hanem tudományosan kifejtett egyéni véleményével. Lőrincze szerint a *kőpárna*, *vaslepedő* nem lehet a *kőbölcső* analógiája, mert a *kőbölcső* szót nem tudjuk kimutatni szólásunkon kívül sem a népnyelvben, sem a régiségben, sem a népmesékben. Szerinte, ha meg is találánk a *kőbölcső* kifejezést valahol, ez a körülmény nem bizonyítaná a szóbanforgó szólás népnyelvi voltát és régiségét. Nekem is pontosan az a felfogásom, hogy soha nem bizonyíthatja egy olyasféle párhuzam, mint amilyenre utalok vitatott adatközlésomben, egy szólás születésének a pillanatát, keletkezésének dátum-szerű megjelölését, vagy pontos keletkezési helyét, csupán annyit, hogy a kifejezésre készítő valóság észlelései és a nyelv érzékeltető készségei olyan általános emberi életmegnyilvánulásokon alapulnak, amelyek bizonyos körülmények között hasonló körében jelentkeznek, szinte függetlenül a nyelvtől, az emberek között levő idő- és térbeli halároktól (vö. Marót, Ethn. 1947:169). Ilyen értelemben bizonyítja párhuzamom a kemény fekvőhelyen hánykolódó ember, vagy kemény anyagú bölcsőben rengetett, ide-oda rázótt, durván összezotytkölt gyermek törődöttségét, ütődöttségét, zavarosfejtűségét, nem teljes értékű gondolkodó készségeit, melytől nincs olyan messze az út az *ostoba*, *hülye* jelentés elfogadásáig, mint azt Lőrincze feltételezi. Az érzékelés súlypontja a *kemény fekvőhely* által felkeltett érzeteken, hangulati elemeken, s nem egy valóban létezett vagy létezhető mondai *kőbölcső* képének a pontos átörökítésén van szólásunkban. A nép, s nemcsak a paraszti, hanem a városi nép gondolkodásának formáin is egyformán vágynak és a személyes élményeken át érzékelt valóság uralkodnak, nem az elvont, értelmi jellegű igazságok: a szóval érzékeltetett kép

nemcsak közlés, hanem érzelmi állásfoglalás is egyúttal.

Véleményem helyes voltát megpróbálok egy újabb *kőbölcső*-adattal is megvilágítani. 1947 augusztusában tanúja voltam, amikor Bodri István 43 éves csongrádi származású fővárosi altiszt ingerkedés közben a következőket kiáltotta egyik társának: — „Hallgass, te analfabéta! Utódott vagy! Te, te... *Téged is kőbölcsőben ringattak!*“ — Megkérdeztem tőle, hogy mi az értelme a *kőbölcsőben való ringatás*nak, bár az idézett kapcsolatból is világosan látható, s a magyarázat a következő volt: — „A *kőbölcső* kemény; ahogyan jobbra-balra ringatják a gyereket, a feje oda-odaütődik és meghülyül.“ — „Látod már *kőbölcsőben* gyermeket ringatni? Hát van ilyen?“ — kérdeztem. — „Nem láttam még, csak úgy mondtam!“ — volt a válasz. Ennél többet erről nem mondott; azt hiszem, nincs is rá szükségünk.

Ha a szólás 20—25 éve városban keletkezett, szerintem formájának akkor is vannak olyan élményi elemei, amelyeknek a népnyelvi vizsgálathoz köze van, bár keletkezésük nyelvtani szabályokhoz és szabályszerűségekhez nem köthető. A szavak tartalma cselekvési és tárgyi jelképek érzékeltetése a nyelv képzetkeltő erejével (vö. Ethn. 1944:65); ezért nem elegendő egy szólás vizsgálatánál sem a szólás logikai és nyelvtani formáinak vizsgálata. A szólásokat néprajzi szemlélettel is kell vizsgálnunk: a nyelvészeti vizsgálat ezt semmiképpen nem teszi feleslegessé, bár vigyáznunk kell, hogy állításaink műszavak és tudományos kifejezések következtelen használata következtében — legalább részben — értéktelenné ne váljanak (vö. NNY 1934:200).

Dömötör Sándor